

נבואת המדינה היהודית והתגשמותה: 1941–1949

א

הצלחתה של התנועה הציונית בשנים 1948–1949 לממש את שאיפותיה ולהקים במרבית שטחה של ארץ־ישראל המערבית מדינה יהודית ריבונית, היתה סנסציה היסטורית. גם אם ניקח בחשבון שמאורע זה שייך מבחינה טיפולוגית לתחום תולדותיהן של תנועות לאומיות בעת החדשה, תחום השזור ממילא יסוד חזק של דראמה והפתעה, עדיין בולטת ההפתעה הציונית בין שאר ההפתעות. אחד הגילויים של מימד ההפתעה היא העובדה ששום מומחה, מדינאי או היסטוריון, שלא היה ציוני, לא האמין בסוף מלחמת־העולם השניה כי הקמת מדינה יהודית במרבית או בכל שטח ארץ־ישראל היא בגדר אפשרות. מדינאים אוהדי הציונות, אשר דחפו תחילה בכיוון כזה – כגון צ'רצ'יל, רוזוולט, סמאטס, מנהיגי הלייבור הבריטי ואחרים – התייאשו ממנו במהלך המלחמה.

מול תופעה זו בולט יחודם של המדינאים הציוניים היותר בולטים, אשר "ידעו" והיו משוכנעים כי בתום המלחמה "הכרח" הוא שתקום מדינה יהודית תחת המנדט הבריטי בארץ־ישראל. לא רק עצם התרחשותו של המאורע ההיסטורי היא איפוא בחזקת הפתעה רבת, אלא התגשמות תחזיותיהם של הציונים על רקע הדיכוטומיה, כביכול, שבין ההערכות הציוניות והלא־ציוניות.

יסוד ההפתעה העיקרי בהיסטוריה של תנועות לאומיות, בעיקר עד מלחמת־העולם השניה, היה האופן שבו עלה בידן להתגבר על מיכשולים אשר בשעתו נראו בלתי־עבירים. כך גם במיקרה שלפנינו. ערב מלחמת־העולם השניה, ועוד יותר בשנותיה הראשונות, נראו סיכויי הציונות להגשים את מטרותיה אפסיים. לא רק הצירוף של הגבלות "הספר הלבן" הבריטי – אשר הבטיח לכונן מקץ עשר שנים של העדר עליה והתיישבות יהודית מדינה עצמאית בשליטה ערבית – עם השתלטות הנאציזם על אירופה נראה כמרחיק את החלום הציוני, אלא גם הלגיטימציה הפוחתת של עצם התביעות הציוניות, בהשוואה לתביעות הערב־יות. התמסדות זכות ההגדרה העצמית של לאומים במישפט הבינלאומי הפכה תוך זמן קצר ממסייע למיכשול בפני הציונות. שכן המיקרה יוצא הדופן של הציונות כמו נפל בתווך בין התפיסה הקולוניאלית, שהלגיטימציה שלה נמצאה בנסיגה, ובין התפיסה הריבונית־לאומית האבסולוטית, שהעניקה עדיפות מישפטית לאותן קבוצות באוכלוסיה ש"מקדמת דנא" היוו רוב באותה טריטוריה. מתנגדי

הציונות מנקודת־ראות מדינית, אסטרטגית או רגשית, עשו שימוש נפרץ בנימוק הלגיטימציה, ואילו אוהדיה, כגון צ'רצ'יל, רוזוולט וסמאטס, עמדו נבוכים: מול שאיפתם לסייע לעם היהודי לשקם את מעמדו בארץ, שהזכויות שלו עליה התבססו על זיכרון קולקטיבי בן אלפי שנים, על הבטחה אלוֹקית־תנכית ועל הצהרת באלפור ששום בריטי לא יכול היה להסביר לאחר מעשה מדוע בעצם ניתנה – נופפו לנגד עיניהם ב־14 העיקרים של הנשיא וילסון ובעקרונות המגילה האטלאנטית שהם עצמם חיברו. אומנם, תמיד נותר הרעיון הגואל של חלוקת ארץ־ישראל בין שני בעלי־הדין, אולם כל מי שניסו וחזרו וניסו בעקשנות לבצע חלוקה כזו הלכה למעשה בדרך שתהיה מוסכמת על הצדדים, או לפחות שלא תגרור מלחמה כוללת ביניהם, מיהרו להיווכח כי ארץ־ישראל היא כה קטנה, ושאיפותיהם של הצדדים היריבים בה כה תופסות־מרוכה, עד שאין שום דרך להתוות את גבולותיה של חלוקה בת־מימוש.

התבוננות בנסיבות שבהן הושמעו הנבואות הציוניות אודות מדינה יהודית מגדילות את הפליאה. ביטוי מפורש של ביטחון בהקמתה אחרי המלחמה, מלווה בהנמקות "רציונאליות", החל להופיע בקייץ וסתיו 1941, כשברית־המועצות עדיין החזיקה מעמד רק בדי עמל אל מול הפלישה הנאצית, וכשהנשיא רוזוולט עדיין נאבק נואשות, בתקופה שלפני פרל הארבור, לגרור ציבור וקונגרס בדלניים אל תוך מעורבות גדולה יותר לצד בריטניה. רק למעלה משנה לאחר מכן נודעה משמעות "הפתרון הסופי" הנאצי, ורק מקץ שנה נוספת היה ברור לא רק כי בנות־הברית אומנם ינצחו במלחמה, אלא גם שבכוונתן להכניע את מעצמות הציר עד גמירא, ולא להגיע איתן לשום פשרה מדינית. בארץ־ישראל נפסקה העליה היהודית כמעט לחלוטין, פחות בשל מישטר הספר הלבן ויותר משום שאירופה נסגרה הרמטית, אין יוצא ואין בא. ממשלת בריטניה עדיין חככה בינה לבינה האם להתחיל במימוש הפרק הקונסטטיטוציוני של הספר הלבן, או לדחותו עד לאחר המלחמה.

והנה, בניגוד להערכות מומחים, בסמיכות יוצאת דופן לשואה דמוגרפאית שחיסלה את המאגר העיקרי בכוח של עליה לארץ־ישראל, מבלי שבריטניה תבטל אי־פעם עד מאי 1948 את הספר הלבן, ואף מבלי – זאת אנו יודעים עתה – שאיזושהי מעצמה, כולל ארצות־הברית, תאמץ ביוזעין מדיניות עקבית של תמיכה בהקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל – מדינה כזו התממשה אחרי המלחמה. התברר כי השמדת שישה מיליון יהודים בכל־זאת הותירה לעם היהודי ולציונות גייסות רעננים מחוץ לאירופה, שהשואה נטעה בהם נחישות־החלטה, שלא נמצאה בקירבם קודם לכן, לממש את שאיפות הציוניות. התברר כי רגש החמלה וההזדהות עם אסוננו של העם היהודי הקהה, לפחות לזמן־מה, את הנימוקים הלגיטימיים נגד הציונות בקרב ממשלותיהן של המעצמות שניצחו במלחמה. התברר כי הספר הלבן עצמו, שהפרק הקונסטטיטוציוני שלו הוקפא, סייע לשוב בארץ־ישראל להכין את חבריו למאבקים ההתיישבותיים, הצבאיים,

המדיניים, ולמתח הנפשי שנוכחו לו אחרי המלחמה. היתה זו התפתחות דיאלקטית שמעבר למה שתבונת-אנוש יכולה לחזות. קוצר הראות האנושי לגבי מאורעות היסטוריים עתידיים אינו בחזקת חידוש; התמיהה היא בנוגע להצלחתם של המנהיגים הציונים לחזור, כביכול, אל נבכי הערפל של העתיד ובכל-זאת "לדעת" מה יקרה. מטרת הדברים הבאים היא לבחון את תוכנן הספציפי של אותן תחזיות ציוניות, את פשר השוני בינן לבין תחזיותיהם של לא-ציונים, ולעמוד על הקשר והדמיון בין מה שנחזה לבין מה שהתמש.

ב

הנימוק הרציונאלי העיקרי מאחורי נבואת הגאולה הציונית היתה תיאוריית הקטסטרופה, עליה התחנכו דורות של ציונים. חסידי תפיסה זו (ומי לא נתפס לה בעת מצוקה לישראל) גרסו כי דווקא משום שבמלחמה גדלה צרת היהודים, יאלץ האסון את המעצמות המנצחות לטפל בבעיה היהודית באורח רדיקאלי. מאחר שהציונים הדחיקו כל מחשבה בדבר ניצחון אפשרי של מעצמות הציר, או של פשרה עולמית איתן, הם העריכו כי בעקבות הניצחון ייחלשו הנסיכות הבינלאומיות שאילצו את בריטניה לאמץ את הספר הלבן; כמו כן, קיוו, יצטרף לחץ בינלאומי, בעיקר אמריקני, לטובת הציונות. אם בנוסף לכך ישכיל העם היהודי למצות מתוך עצמו פעולה בינלאומית מלוכדת, תיעתר לו בריטניה, וימצאו המקורות הבינלאומיים הדרושים למיבצע מהיר ורב היקף כזה.

סיעון זה היווה למשל נימוק מרכזי בוויכוח שניהל דוד בן-גוריון עם כמה מעמיתיו הספקנים בהנהלת הסוכנות ובוועד-הפועל הציוני המצומצם באביב ובקיץ 1941. בהציגו לפני חוגים אלה מיסמך מפרי עטו בשם "קווים למדיניות הציונית", אשר על אדניו נוסדה אחר-כך "תוכנית בילטמור", קבע: "צרתנו בעולם גדלה והולכת. אולם כוח הציונות נובע מגודל צרת היהודים [...] זהו כל [העניין] הציוני."¹ כשנה לאחר מכן ביטא הרב הרפורמי אבא הילל סילבר מקליבלנד, אוהיו, בטיטא לנאום שהכין, הגיגים דומים: "תמיד האמנתי כי לכשיינעלו כל השערים, או אז תפתח יד הגורל את שערי ארץ-ישראל ותקום בה מדינה יהודית."² אפילו הד"ר וייצמן, איש מדעי-הטבע שחסידיו קילסוהו כ"ריאליסט" לעילא, לא היסס בסתיו 1941 להגות תסריט עתידי מפורש של גאולה, בביטחון של קורא נסתרות בכף-היד. התסריט הווייצמני חשוב במיוחד,

1 ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ) פרוטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות (להלן: הנהלת הסוכנות), 28.5.1941. לדיון הממושך ב"קווים למדיניות הציונית", ראה שם, 9, 23 מארס, 6 אפריל, 16, 28 מאי, 15, 22 יוני ו-27 ביולי 1941.
2 מנוסקריפט אוטוביוגרפי של א.ה. סילבר, חלק 1, עמ' 131. ברשותו האדיבה של הרב ד"ר ד.ג. סילבר.

שכן על יסודותיו נוסדו מרבית התסריטים האחרים שכתבו מנהיגים ציוניים, גם כאלה שחלקו על וייצמן. וייצמן "שיער" כי במלחמה יסבול העם היהודי "אבידות כבדות". הכוח המדמה ה"ריאליסטי" שלו לא עמד לו לשער את היקפו של "הפתרון הסופי" הנאצי, והוא דיבר על כמיליון הרוגים. עניין אותו גורלם של הנוותרים, אך בעיקר של אלה שלא יעלה בידם לשקם את מעמדם אחרי המלחמה. וייצמן נעזר בתחזית דמוגרפית שהכין בר סמכא, ההיסטוריון לואיס ב. נמייר, אחד מעוזריו הקרובים.

תחזיתו של נמייר, שלאחר שהוגשה לווייצמן גם פורסמה כמסה, הניחה כי ברית-המועצות תנצח את גרמניה, ובמיקרה כזה ישוב גבולה של פולין לקו קרוון, שהיום הוא אומנם גבולה של פולין עם ברית-המועצות. בדרך זו ייכללו ממיליון עד שני מיליון יהודי פולין בתחומי רוסיה, התפתחות שלדעת נמייר תהיה רק "חלק מהזות אוכלוסיות רחבה שתיעשה לאחר המלחמה לצורכי הסדרים מדיניים". וייצמן לא חשש לגורל יהודים אלה, או, להבדיל, לגורל כל היהודים שימשיכו לגור במערב אירופה או בארצות שמעבר לים. אדרבה, הוא חזה "מדיניות הגירה יותר ליבראלית" מצד אותן ארצות, שבהן ייהנו היהודים "לפחות מביטחון פסי". אולם לאחר כל החישובים, לדעת וייצמן ונמייר, ישארו "שניים עד שלושה מיליון פליטים יהודים" שלא יהיה להם לאן ללכת לבד מלארץ-ישראל; בעייתם תרבוץ על מצפונם וסדריומם של האחראים להסדרת השלום, והלחץ "יקל" על הבריטים את ההכרעה לשנות את מדיניותם בארץ-ישראל. בעשותו שימוש חדש במושג המיוסר "כושר הקליטה הכלכלי של ארץ-ישראל", קבע וייצמן כי ניתן יהיה לקלוט את הפליטים בארץ-ישראל בקצב של מאה אלף, שנה אחר שנה.

מכאן ואילך התפתחה ההנמקה בסדר הבא: הנסיבות החדשות ישנו לחלוטין את אופיו ותיפקודיו של המנדט. הבריטים לא ירצו ולא יוכלו לנהל את התהליך המורכב של עליה, קליטה ויצירת מקורות פרנסה עבור עליית המונים. יידרשו שיטות חדשות, והבריטים עצמם יהיו מעוניינים להעביר יותר ויותר סמכויות מינהליות לידי המוסדות הציוניים. "זה", סיים וייצמן, "מכל בחינה מעשית פירושו מדינה."³

3. לתחזיתו של נמייר, ראה 'Numbers and Exodus' בקובץ *Conflicts*, London 1942 וכן בדבריים שהשמיעו הוא וייצמן בספטמבר 1941 בפגישה עם ראשי ועד הקהילות היהודיות בבריטניה, FO 371/27129, E8556. תיאוריה זו הירצה וייצמן גם לפני סמאטס במכתבו מ' *The Letters & Papers of Chaim Weizmann*, Vol. XX 15.8.1941, pp. 184-58 Jerusalem 1979, וכן לפני אנתוני דה רוטשילד ב-11.1.42, שם, עמ' 260-257, ולפני סנר ולס ב-4.12.42, שם, הערה בעמוד 379. בקרב לא-יהודים, נטה וייצמן, בעיקר במהלך 1942, לשלב את הטיעון של אפשרות השתלבות המדינה היהודית במסגרת פדרציה של מדינות ערביות, רעיון שצ'רצ'יל, מוין, סטנלי ואחרים השתעשעו בו.

תחזית שלושת־מיליוני הפליטים מיהרה להתאזרח בתנועה הציונית, אולם לא מחוצה לה, ובכך ניתן להסביר חלק מן השוני שבין התחזיות המדיניות. אולם הציונים עצמם לא טרחו לבדוק את ההנחות שעליהן נוסדה תחזית זו. לימים, משהתעורר בקירבם ויכוח בין "מקסימליסטים" ו"ריאליסטים", הוא נסב על המסקנות ולא על ההנחות. אלה שלא יכלו להשלים עם קצב העלייה שהציע וניצמו (משום שמאות אלפי פליטים לא יהיו מוכנים לשבת שנים כה רבות ולחכות לתורם לעלייה) פשוט הוסיפו סיפרה: במקום מאות אלפים החל בן־גוריון מדבר על "מיליונים בתוך זמן קצר..." בהביאו כדוגמא לאפשרות כזו את תילופי האוכלוסיות בין יוון לתורכיה.⁴ היסוד הסוריאליסטי שבתחזית הלך וגבר בשנים הבאות, כשכבר נודע מה אירע ליהודי אירופה. במהלך 1944, ואפילו בראשית 1945, עדיין דיבר בן־גוריון על "מיליונים" או "לפחות מיליון"; הוא היה משוכנע שאוניות, במקום "להירקב בנמלים אמריקניים" יסיעו את הפליטים לארץ־ישראל, ואלה ישוכנו תחילה בערי־אולהים גדולות שיוקמו ליד ריכוזי האוכלוסיה היהודית, תוך גיוס "250 מיליון לירות בערך שמלפני המלחמה" מבין המעצמות המנצחות.⁵ הוא לא הקל ראש בקשיים, אך הציג מולם את היתרון המוחץ: "אריינכאפען מיליון [...] וכשאלה יהיו שלנו – הסכסוך עם הערבים נגמר!"⁶

לתיאוריית מיליוני הפליטים צורפו תיאוריות נוספות. אחת מהן דיברה על "קוניוקטורה לטובתנו" בארצות־הברית, שתגרום למעצמה זו – ובן־גוריון שיער נכונה כי כוחה ביחס לבריטניה יגדל – ללחוץ על בריטניה לטובת הפתרון הציוני: "יש קנוניה שלא נאמרה", הסביר לחברי הנהלת הסוכנות במאי 1944, "בין היהודים ודעת־הקהל האמריקאית ובין ממשלת אמריקה [...] שהיהודים לא יעוררו את שאלת פתיחת שערי אמריקה בפני יהודים, ובשכר זה תעזור לנו ממשלת אמריקה בשאלת ארץ־ישראל."⁷ אבל עשוי להיווצר מצב, ומכך חשש בן־גוריון יותר מכל, בו רוזוולט ילחץ על בריטניה ויכריח אותה "לתת רשיונות עליה לשלושה מיליוני יהודים במרוצת שנה־שנתיים [...] וכאן לא נהיה מוכנים לקלוט אותם."⁸

הרוצה יתהה מדוע שום מנהיג ציוני באותן שנים לא שאל – ואם שאל דחוהו

4. הנהלת הסוכנות 4.10.1942, וגם ובעיקר ב"Outlines of Zionist Policy" שהוא תרגום, עיבוד והרחבה של ה"קווים למדיניות הציונית" שבן־גוריון הכין עבור ציוני ארצות־הברית, אך בנמל היציאה מאנגליה צולם על־ידי הביון הבריטי, והוא מצוי ב־E8556, FO 371/27129.

5. הנהלת הסוכנות, 1.2.1945, 6.4.1945.

6. שם, 16.12.1944.

7. שם, 7.5.1944.

8. שם, 16.12.1944. בספטמבר 1944 נמסרה באותו פורום הערכה כי "באירופה יש מיליון

חציי פליטים יהודיים". שם, 21.9.1944.

בקש – מניין נובע דווקא מיספר של "2-3 מיליון" פליטים? הרי לפחות בשנים 1941-1942, כשאופיה של מדיניות הנאצים כלפי היהודים טרם נודע, ניתן היה גם להיות "אופטימי" יותר, ולחזות חמישה מיליון פליטים... ומדוע לא מיהר המיספר להצטמק בשנת 1944, כשהמצב בשטחי הכיבוש הנאצי כבר נודע? מדוע עד עצם פרסום תביעתו של הנשיא טרומן מראש-משלת בריטניה בסתיו 1945, שיינתן למאה אלף עקורים יהודים לעלות לארץ-ישראל, לא טרח אף מדינאי ציוני להנמיך את מיספר הפליטים (בתחזיות) לכדי מאתיים אלף או כדומה, שהוא המיספר הנכון של המועמדים לעליה שנותרו במערב-אירופה בשנים 1946-1947? ומניין שאחרי המלחמה לא יתחדש האינטרס הבריטי בפיוס הערבים? ומדוע שהמעצמות הגדולות לא יעמדו דווקא על כך שהפליטים היהודים ישובו וייקלטו בארצות מוצאם? ונגיח אפילו שהבריטים יאותרו לחדש את העליה בממדים שנחזו, ואפילו יסכימו להרחיב את סמכויותיה של הנהלת הסוכנות בניהול פרויקט אמגרנטי שמבחינת קצבו אמור היה להיות הגדול בהיסטוריה – מדוע יאותרו לוותר באותו הקשר גם על ניהול המנדט כולו, שעה שתחתיו חיו גם למעלה ממיליון ערבים שעל רווחתם, שלומם ורצונם הטוב של בני-עמם בארצות אחרות ראו עצמם הבריטים מופקדים?

ההסבר האחד לאופיה ולתוכנה של ההנמקה הציונית הוא הנחת המבוקש. "שניים-שלושה מיליון", ודפוסית התנהגות מסויימים מצד מעצמות המערב תאמו תקוות ציוניות בעלות אופי משיחי, שנועדו למנוע נפילה ליאוש המר שהתבקש מן הנסיבות. מאחר שבעלי התחזיות ראו עצמם אנשים רצינונאליים, תרו אחר נימוקים שיסייעו לתקוותיהם להיראות כמבוססות ומעוגנות במציאות.

נבחן עתה את הצעדים המעשיים שנקטו אותם מדינאים למימוש תחזיותיהם. מאחר שהציונות היתה רחוקה מלפעול כגוף מלוכד בעל תוכנית אופרטיבית ומטה פעולה אחד, אלא פעלה באורח מבוזר, נבחן את הנושא מנקודת-המבט של היוזמים העיקריים במדיניות הציונית.

נפתח בווייצמן, שהשפעתו באותן שנים נמצאה אומנם בירידה – וכמסתבר מאורח פעולתו, גם כושר שיפוטו לא עמד בשיאו – אולם מבחינת מעמדו הבינלאומי טרם קם לו מתחרה. באותן שנים מופיע וייצמן כמהופנט על-ידי הישגיו בעבר, וכמבקש לחזור עליהם. כשם שהפיק את הצהרת באלפור מידי לוייד-ג'ורג' ב-1917, כן ביקש להפיק מצ'רצ'יל החלטה על הקמת מדינה יהודית; וכשם שתימרן בשנת 1930 לסיכולו של הספר הלבן של פאספילד, כן ביקש עתה לשחק את הספר הלבן של 1939. הוא היה עייף מכדי שישנה ממנהגו לפעול כדיפלומט סולן, למרות שבמרכזים הציוניים של ארץ-ישראל וארצות-הברית עלו מנהיגים שביקשו כי יתאם איתם את מדיניותו ויתחשב בעצתם. הוא התחמק

מכך. עתה, יותר מאי פעם, היה משוכנע כי דרך-המלך להשגת פריצה ציונית היא דיפלומטיית-צמרת חשאית, בכיכובו. לא רק את עוזריו בגרייט ראסל סטריט בלונדון הוין בפירווי-מידע בלבד; גם בארצות-הברית, מקום בו העילית הפוליטית נותרה עבורו terra incognita, לא הבהיר למנהיגים הציונים מה בדיוק הוא מבקש להשיג בבית הלבן.

התמיהה והאירוניה גוברות משמתברר מה היה הסוד הכמוס שווייצמן העלים מעמיתיו (ואם כבר גילה את אונם – לא ביקש מהם סיוע): היה זה הניסיון לרתום את רוזוולט, בעזרתו של צ'רצ'יל, להפעלת לחץ על מלך ערב הסעודית שיסכים להקמת מדינה יהודית. וייצמן לא פיקפק לרגע בכך שראשי שתי המעצמות הגדולות דוברות-האנגלית תומכים ברעיון המדינה היהודית, ומאחר שכך – והן שניהם אמרו לו זאת כמו פיהם – פשיטא שיוכלו לסדר זאת במסגרת הסדרי אחרי-המלחמה. שני "הגדולים" אינם נזקקים לשכנוע, סבר, אלא לתזכור רת ולעצה גרידא. תפקיד זה יעד לעצמו, ולעצמו בלבד. מתפיסה זו עולה תוכניתו: להביא את שני ראשי המעצמות לכך שלקראת סיום המלחמה "ידברו בתקיפות אל הערבים, ויאמרו להם, חד וחלק, שלדעתם צודקות התביעות הציוניות [...] ועליה לדאוג לכך שיתגשמו [...] מבלי שהדבר יפגע בזכויות הערבים".⁹ אולם סבלנותו לא עמדה לו לחכות עד סמוך לסוף המלחמה – או שמא סבר כבר בשלהי 1942 כי זו קרובה לסופה? עובדה היא שלאחר אוקטובר 1942 החל חותר בחריצות לסגן את רעיונותיו לבית הלבן ואל מחלקת המדינה. שר-החוץ קורדל האל היה מחוץ להישג ידו, אולם סגנו, סמנר ולס, בעל הקשרים המיוחדים עם רוזוולט, והגברת הראשונה של הבית הלבן, אלינור, סייעו לו להכין את הנשיא לשיחה הידועה, שהתממשה ב-11 ביוני 1943.

אבן סעוד, כמובן, לא "נבחר" במיקרה, וגם מסך הסודיות שפרס וייצמן לא היה לגמרי עניין של שרירות-לב. וייצמן ליקט בעניין זה חוטים של פרשות שונות לכלל מסכת אחת: היה ידוע לו כי בין מלך ערב הסעודית לרוזוולט קיים קשר של חילופי-מיכתבים ואינטרס הדדי. כן ידע על היחס הידידותי המיוחד הקיים בין אותו מלך לממשלת בריטניה, עניין שבלט במיוחד על רקע נטיות לתמיכה במדינות ה'ציר' של שליטים וממשלות ערביות אחרים. ולבסוף – וייצמן התעקש להאמין כי מלך זה מחכה כבר שלוש שנים להוצאת-הלפועל של "עיסקה" (Deal) סודית, אשר בספטמבר 1939 הציע בשמו המזרחן הבריטי המוזר (והבלתי-אמין) סנט-ג'ון פילבי. לפי ההצעה, יהיה אבן סעוד מוכן להכיר בשאיפות הציוניות תמורת סיוע כספי גדול שיגייסו היהודים עבורו, כספים שחלקם נועד לשפר את מאזנו של אוצר-המלך וחלקם יממן "טראנספר" גדול של ערבים ארצי-ישראליים שיתיישבו בארצות ערביות. "בקשיש!" קרא רוזוולט

9. שיחת וייצמן עם קבוצת מנהיגים ציונים באמריקה, בהם סטיבן וויז, 17.2.1943, אצ"מ,

לילד בשמו.

מדינאים ציונים אחרים, כמשה שרתוק ובן-גוריון, דחו את הרעיון כ"דמיוני", ואכן לא היתה כל עדות משכנעת לכך שאבן סעוד אומנם עומד מאחורי הצעת פילבי. וייצמן לא נרתע. "אני מאמין", הסביר למנהיגים ציוניים באמריקה, מבלי לפרט, "כי כל הנסיבות אשר הביאו לפני עשרים וחמש שנים לפרסום הצהרת באלפור קיימות עתה, ואף ביתר-שאת;¹⁰ רק לסמנר ולס גילה ביתר פירוט: "עזה תקוותי שאבן סעוד, כמו האמיר פייצל בשעתו, יגלה הבנה לשאיפותינו ויבין את התועלת ההדדית שתצמח לשנינו מהיותה של ארץ-ישראל יהודית."¹¹

ככל שארכה המלחמה, סירב וייצמן ללמוד מכשלונותיה של תוכנית זו. פרשת יחסיו עם צ'רצ'יל גם היא נראית כמין קשר-של-חירשים. בגלל הסודיות בקבינט לא היה ראש-הממשלה רשאי לספר לווייצמן, שלאחר יולי 1943 החלה נרקמת בממשלתו תוכנית לביטול הספר הלבן, ולחלוקת ארץ-ישראל כך שחלק מוגבל ממנה יהווה מדינה יהודית, והיתר – יסופח למדינה עצמאית אחרת שתקום – לסוריה רבתי. אולם כדי למנוע התהוות לחצים ערביים, ציוניים ואמריקניים טרם זמן, נמנעה אינפורמציה זו גם מן הנשיא רוזוולט עצמו. כאשר גישש איפוא הבית הלבן לשמוע מה דעתם של הבריטים על כך שמאבן סעוד יצמח הסדר יהודי-ערבי כללי, נאלצו הבריטים פשוט להתחמק, כדי שלא יאלצו לספר לאמריקנים שקרים על תוכניתם. אך בינם לבין עצמם היו הבריטים משוכנעים כי הרעיון הוא – כהגדרת ראש מחלקת המזרח במשרד-החוץ בלונדון – "סוריאליסטי", והתנחמו בכך ש"הדבר ילמד את רוזוולט לקח שלא להאזין למנהיגים הציונים".

כך אומנם קרה, ויוזמת וייצמן נסתיימה בפיאסקו. מששב שליחו האישי של רוזוולט באותו עניין לוויינגטון, בספטמבר 1943, סיפר לנשיא ש"אבן סעוד מתעב את וייצמן יותר מכל אדם בעולם", וכי "אין הוא מבין כיצד יכול אדם דגול כרוזוולט להתפתות לעצה שפלה [...] לשחד את אבן סעוד שימכור את כבודו ואת חלקו בעולם הבא תמורת בצע כסף". הנשיא התרשם לא מן הפאתוס המזרחי המסולסל בתשובה זו, אלא מן הרושם הכללי שהחל נוצר אצלו, ש"הערבים יעדיפו למות בג'האד מאשר להיענות לתביעות הציוניות". לאחר

10. פגישה עם אותה קבוצה, 28.1.1943, שם.

11. וייצמן אל סמנר ולס, 1.2.1943, שם. נוצרה סיטואציה גרוטסקית, כשווייצמן נאחז בהערה שזרק לו צ'רצ'יל בחורף 1942 על כוונתו "לעשות את אבן סעוד הבוס של המזרח-התיכון", אם יכיר בציונות. וייצמן היה משוכנע ש"תוכנית" כזו מצויה על סדר-יומו של צ'רצ'יל בדרג הממשלתי המקובל. למעשה ידע על כך צ'רצ'יל אך ורק באמצעות אינפורמציה שוייצמן עצמו סינן אליו קודם לכן באמצעות בראנדן בראקן, וששר-המושבות דאז, הלורד מוין, מתח ביקורת על מהימנותה. על פרשה זו כדאי לקרוא את גירסתה של אליזבת מונרו, *Philby of Arabia*, London 1973, pp. 216–225.

פרשה זו נהג רוזוולט להודות, בחוג סגור, כי המדינה היהודית היא אומנם רעיון מושך-לב, אולם היא תוכל לקום ולהתקיים רק על כידונים.¹² שבועות חלפו עד שנודע דבר הכישלון לווייצמן, אולם הוא המשיך לחתור לפתרון כפני-עלידי "הגדולים". כשנודע לו בינואר 1945 שוועידת-פיסגה עומדת להתכנס בקרים, היה משוכנע כי הגיעה העת להעלות את שאלת ארץ-ישראל במפורש על סדר-יומה של אותה ועידה. האמת היא, שהתנועה הציונית כולה היתה נתונה בציפיה מתוחה לקראת ההחלטה ביאלטה. למעשה, היה אשם בכך רוזוולט עצמו, שצרכי הבחירות לנשיאות באוקטובר 1944 חייבוהו להבטיח שאם ייבחר, יפעל להקמתו של "קומונוולת" בארץ-ישראל. וייצמן, ברצותו לטאטא את הדרך ממיכשול אפשרי כעמדתו של סטאלין, ביקש מצ'רצ'יל הרשות להתיר לו פגישה עם סטאלין לפני כן, שכן היו לו "סימנים ברורים" לכך ש"אם צ'רצ'יל ורוזוולט ירצו באמת במדינה יהודית", סטאלין לא יתנגד.¹³ צ'רצ'יל דחה בקשה זו, משום שהפתרון של הקבינט שלו לארץ-ישראל עדיין נחשב מעשי, אולם לדעת חבריו טרם הגיעה השעה לפרסם את הדבר.¹⁴ סוף-סוף התפכח וייצמן. סמוך לתום המלחמה באירופה הבין כי בנה מיגדלים על חול, וכי בעיית ארץ-ישראל אינה עומדת על סדר-יומם של "שלושת הגדולים". אותו זמן גם למד לדעת, יחד עם שאר העולם, כי אין ולא יהיו באירופה "מיליוני" מועמדים לעליה; על מה אפוא יתבססו התביעות הציוניות להבא? אותו זמן פשו בצינונות המגמות ה"אקטיביסטיות", ווייצמן מצא לעצמו כר להתגדר בו ביסרו את תנועתו על מגמות "קיצור הדרך", שבהן האמין הוא עצמו זמן קצר לפני כן. "הדרך ארוכה", אמר למקורביו, ותר אחר אמצעים להוריד את תנועתו מן העץ הגבוה של תוכנית בילטמור. אולם שוב אירע שנטייתו להציג בפני הבריטים כוונה ציונית להסתפק ב"מדינה יהודית בת-קיום בחלק מארץ-ישראל", שווייצמן האמין כי ממשלת הלייבור שקמה ביולי 1945 תישמח בה – החטיאה את מטרתה. ממשלה זו אימצה פתרון חדש: "אוטונומיה חבלית", והחזיקה בו מסתיו 1945 עד לרגע בו גמלה בה ההחלטה לוותר לחלוטין על המנדט.

ביתו של וייצמן המזדקן במהירות המשיך להיות מעין מִקְהָ למבקרים מבחוץ

12. השווה: יומני הנרי מורגנטאו בארכיון רוזוולט, הייד פארק, ניו-יורק, כרך 709, עמ' 19–16. וראה גם שיחת רוזוולט עם הקולונל הוסקינס ב-27.9.1943 *Foreign Relations of the United States 1943*, vol. IV, pp. 811–814.

ראה ב: PREM, 4/51/5, pp. 1328–66; וכן: PREM, 4/51/9, pp. 1278–79. התקוות הציוניות נסבו בעיקר על תוצאות שיחה שקיים בשאלה זו במוסקבה המנהיג הצ'כי אדווארד בנש בשנת 1943, על-פי בקשת המנהיגים הציונים. הנהלת הסוכנות, 15.10.1942, 25.4.1943, 7.5.1944.

14. גנזך וייצמן (להלן: ג"ו), 25.1.1945. התכתבות צ'רצ'יל-אידן-גריג, ינואר 1945, PREM 4/52/3 pp. 336–361.

ולחסידי "ציונות שפויה" (דומה כי אז החל מטבע-לשון זה להיות רווח). בשנים 1947-1948 אף ביצע כמה שליחיות דיפלומטיות חשובות בארצות-הברית: אולם אלו נעשו כבר ביוזמתם של אחרים, ובנסיבות שווייצמן נכנס לתוכן כעליסה בארץ הפלאות. מעשי החיזוי והדיפלומטיה האישית שלו באו לקיצם.

חשיבות רבה יותר נודעה באותן שנים לתוכניותיו ולמעשיו של יושבראש הנהלת הסוכנות ומנהיגו החשוב ביותר של הישוב, דוד בן-גוריון; אולם מידת ראיית העתיד שלו לא עלתה על זו של וייצמן. בן-גוריון היה מלכתחילה מאמין אדוק בתיאוריית 2-3 מיליון הפליטים. בשנים הראשונות שלאחר הולדת תיאוריה זו נהג לטעון כי הקמת המדינה היהודית "איננה מטרה בפני עצמה אלא אמצעי להצלת העם היהודי אחרי המלחמה". ההבדל העיקרי בינו לבין וייצמן, לבד מתחרות אישית, היה בממדים, או ליתר דיוק, בדיבור על ממדים. הוא האמין שדיבור על ממדי-ענק, ועל הגשמת תוכניות "לאלתר", יסייע למימוש. תחושתו היתה שאחרי המלחמה תתהווה הזדמנות – אך זו תהיה קצרה מאוד – שבה ניתן יהיה למלא את ארץ-ישראל ביהודים, כדי להשיג בה בבת אחת רוב; ואם זה מה שנחוק, אין צורך לוותר על כך, אפילו יהיה תהליך הקליטה מכאיב וקשה.

לא פעם דיבר בן-גוריון בגלוי על כך שהדיבור ב"ממדי ענק" נובע מצורך תכסיסי; לכן קשה להבחין, ואולי לא ניתן, היכן מסתיים התכסיס ומתחילה אמונתו הכנה בדברי עצמו. בניגוד לווייצמן, לא האמין יותר בן-גוריון בכך שבריטניה תשוב מרצונה הטוב לתמוך בציונות, וכמו מרבית המנהיגים הציוניים האחרים היה משוכנע כי אמריקה היא שתהווה גורם-מפתח בשינוי המיוחל. אולם, כמו וייצמן – ובעצם כז'בוטינסקי – לא ראה בחשבון אחרון שום דרך לממש את רעיון המדינה היהודית אלא בכך שבריטניה עצמה, מרצון או מאונס, תסדיר את הדבר בטרם תפנה את מקומה. בן-גוריון ידע כי משימה זו אינה פשוטה. משהו יוצא דופן חייב לקרות בארצות-הברית כדי לגרום ל"ציוניזציה גדולה של אמריקה". ברור הדבר, ששעה שדברים אלה יצאו מפיו בחזרות אינסופיות, בשנים 1941 ו-1942, טרם חש את התפקיד שתמלא בעניין זה שואת יהודי אירופה. הוא גילה שיהדות ארצות-הברית וגם הציונות בה, הן "מנוונות" ו"תפוזניות", וראה רק דרך אחת לרכוש את ליבן: באמצעות הדמיון. "נחוק לדבר אל האמריקנים בממדי-ענק", הסביר לחבריו, "כפי שהם רגילים [...] להסביר להם שבידם לפתור אחת ולתמיד את הבעיה היהודית [...]"¹⁵.

15. לשחזור התפתחות תפיסתו של בן-גוריון בין 1940 לסוף 1942 מועיל לראות: א. את מיכתבו אל ד"ר נחום גולדמן (מסן-פרנציסקו) 17.1.1941 בארכיון הציוני בניו-יורק. ב. את שני נוסחי ה"קווים למדיניות הציונית". העברי, שנוסח באביב והאנגלי, שנוסח

מאחר שבן-גוריון ידע מה הוא רוצה מאמריקה, אולם לא כיצד משיגים זאת, ניסה כמעט כל דבר, בין השאר גם דיפלומטיית-צמרת נוסח וייצמן. הסיסמא הפשטנית השאולה של סילבר מן השנים שלאחר מכן, ש"ליהודים אין יותר מה להפסיד אלא את אשלייתיהם", אך עולם ומלואו ליכות בו אם יבנו לעצמם כוח פוליטי שיהיה מסוגל לכפות את רצונו על ממשלת ארצות-הברית,¹⁶ סיסמה זו לא באה מבית-המדרש של בן-גוריון. מאחה שמצא את מרבית הדלתות הרמות בווינגטון נעולות בפניו,¹⁷ ונסינו האישי ב"כיבוש המוני יהדות אמריקה" במלחמת-העולם הראשונה היה מתסכל,¹⁸ התמצתה הטאקטיקה שלו בכך שדירבן לפעולה את ועד-החירום הציוני, שעליו ביקש לשלוט בשיטת remote control באמצעות סניף של הסוכנות היהודית שיקים שם. אולם התברר כי כשם שהנהלת הסוכנות בירושלים לא ששה להיות מכשיר בידי וייצמן, או קבוצתו של וייצמן בלונדון להיות מכשיר בידי בן-גוריון, כך התנגדה הציונות האמריקנית, משעמדה על כוחה, להיות מונהגת מבחוץ. רק לאחר שנים אחדות, כשאבא הילל סילבר – הדמות הבולטת ביותר בבניית כוחה הפוליטי של הציונות האמריקנית המיליטנטית – נתמנה ליושב-ראש האגף האמריקני של הסוכנות, רק אז הפך מוסד זה לגוף הציוני המוביל בארצות-הברית.

לכאורה התקיימו תחזיתו ותוכניתו של בן-גוריון, ציוני אמריקה יכולפו את ידו של המימשל בארצם, וזה יכופף את ידה של בריטניה בשאלת מדיניותה בארץ-ישראל. אולם הדברים אירעו בדרך שונה ממה שבן-גוריון, או אף סילבר וחבריו, ביקשו או שיערו שיקרו. ה"ציוניזציה הגדולה" של יהדות אמריקה והציבור הלא-יהודי בה הושגו אומנם, אולם לא בפיקוחו של בן-גוריון, אלא בדרך אוטונומית-פנימית, תוך יישום תפיסה ותהליך פוליטיים-אמריקניים יחודיים. אומנם אין להקל ראש בכך ששליחים ציוניים מבחוץ הם שגירו יהדות רדומה זו לפעולה, בכך שנטעו בה את ההכרה המחשמלת כי בידיה המפתח לתקומת ישראל. פטר ברגסון מילא תפקיד חשוב בגיוס חוגים שהיו עד אז רחוקים מן הציונות ועויינים לה, ובן-גוריון הצליח להפוך ועידה של ציוני אמריקה במאי 1942, אשר נועדה בעיקר "לחזק את התנועה מבפנים", לציון-דרך בהיסטוריה הציונית, הידוע בשם "ועידת בילטמור". אולם רק לאחר שסילבר וחבריו בוועד-החירום הציוני ובמאות סניפיו הצליחו לקשור בשורות אלו עם הזעם והחרדה שפשטו בציבור בארצות-הברית לנוכח חוסר-המעש של

16. בסתיו 1941. ג. את הרצאתו המפורטת בהנהלת הסוכנות בירושלים ב"4.10.1942".

17. A.H. Silver, *Vision and Victory*, New York 1949, pp. 73–74.

18. רונוולט סירב לקבל את בן-גוריון וכן אחרים במימשל. בן-גוריון המשיך להיות בלתי מוכר גם בתקופת כהונתו הראשונה של הנשיא טרומן. במאי 1948, כשגורג' מארשל כבר כיהן כשנה ומחצה כמוזכר המדינה הוא הודה כי "לא שמע על אדם כזה", על כך, ראה: *Foreign Relations of the United States, 1948*, Vol V. Pt. 2, pp. 973–5.

18. שבתאי טבת, קגאת דוד, ירושלים 1977, עמ' 306–400.

המימשל כלפי השמדת יהודי־אירופה, ולאחר מיספר כשלונות מביכים בהעברת הצעות החלטה פרו־ציוניות בקונגרס של ארצות הברית – רק לאחר התפתחויות אלה החל המימשל להכיר בכך כי יהודי אמריקה, שעתה הונהגו בפועל בידי הציונים, הינם "קבוצת־הלחץ האתנית הפעילה ביותר במדינות־החוץ"¹⁹. וגם הקידה שקד רווולט באוקטובר 1944 לפני הציונים, בהבטיחו להם, "ערב הבחירות לנשיאות, כי אם יבחר יפעל להקמת ה"קומונוולת" בארץ־ישראל, לא היתה (כפי שסילבר ואחרים עלו לקבוע) בבחינת הוכחה לכך ש"עמדתם של אלה שנחשבו עד כה קיצוניים הפכה למדיניות־החוץ של החוקה במעצמות תבל", או "הצהרת באלפור חדשה"; בדיעבד הסתבר שהמחווה לא היתה אלא פעולת בחירות שלווה בהרגעות חשאיות שהועברו, בדיעת הנשיא, לשליטים ערביים.

אך ל"ציוניזציה" של אמריקה היה רווח־נטו חשוב בעצם מודעותה של העילית הפוליטית בארצות־הברית לכוחה של קבוצת־הלחץ הציונית. הנשיא הבא, טרומן, הוזהר מראש בדבר עוצמתה של ההשפעה הציונית, ובו בזמן ביקש למנוע לחצים ישירים עליו. מאחר שזועזע באורח כן מדינים־חשובות שקיבל על מצב שארית הפליטה באירופה, ביקש לפעול לשיקומה בחשאי, בהעלימו את צעדיו ופנייתו לראש־ממשלת בריטניה זמן ממושך ככל שאיפשרו זאת הנסיבות. בתבעו מאטלי את עלייתם המיידית של 100,000 עקורים יהודים לארץ־ישראל, לא היה בכונתו בשום פנים לתמוך בהקמת מדינה יהודית, ובוודאי לא להביא לתגובת־שרשרת שתעכיר את יחסי שתי המעצמות ותביא לכך שבריטניה תחליט לנטוש את המנדט. הוא האמין שלפניו בעיה "הומאניט־רית" מוגבלת בהיקפה וקלה לפתרון, שלאחריה יהיה חופשי מהתחייבויות נוספות בעניין זה.

מה שקרה לאחר מכן סופר כבר בהזדמנויות רבות: אטלי סירב והנשיא התעקש. מיספר העקורים במערב־אירופה הכפיל עצמו בינתיים, וכל מאמצייהם של הוועדות וגופי ה"מומחים" המשותפים של שתי המעצמות לקבוע נוסחה משותפת לפעולה התפוררו בדרג העליון של מנהיגים. בהדרגה מצאה עצמה ארצות־הברית מחוייבת לתביעות הציוניות בהקשרן הרחב יותר, בעיקר לאחר פברואר 1947, כשבריטניה הודיעה כי נואשה מפתרון המחלוקת היהודית־ערבית והיא מעבירה את השאלה להכרעת האו"ם.

מלחמת־העולם השניה הסתיימה איפוא בשברון התחויות הציוניות, אך לא בשברון כוחם והשפעתם של הציונים. באירופה לא היו מועמדים רבים לעליה. ראשי המעצמות הרכינו ראש בפני הלגיטימציה של התביעות הלאומיות הערביות. והציונות עצמה יצאה מן המלחמה בתחושת ביטחון גוברת ככוחה, אך

G. Almond, *The American People and Foreign Policy*, New York 1950, pp. 183–187.

גם בתחושת תסכול וזעם כלפי "בגידת" בנות־הברית בציונות. תחושת הכוח הציונית נבעה לא רק, ולא בעיקר, מגידול השפעתה הפוליטית בארצות־הברית. מלחמת־העולם השניה הביאה לארץ־ישראל שלום ממושך וגיאות כלכלית מתמשכת, שממנה נהנה בעיקר הישוב היהודי. במהלך המלחמה צמח הישוב וצבר כוח כלכלי, צבאי ואירגוני. למרות שחבריו היוו עדיין רק כשליש מתושבי הארץ, הם תרמו למעלה מ־60% מן התוצר בה, ולכד מן המיסים ששילמו לממשלת המנדט העמידו חלק משמעותי מהכנסתם לרשות מוסדותיהם האוטונומיים. גם זרם התקבולים במטבע זר מן הקרנות הציוניות בחוץ־לארץ גדל מאוד. הזרוע הצבאית של הישוב, ה"הגנה", עם יחידת העילית שלה, הפלמ"ח, נחשבה עתה לכוח המסוגל לגבור במיבחה, אם יבוא, על ערביי ארץ־ישראל. מעשי עורמה רצופים איפשרו את עקיפת חוק הקרקעות, ובמהלך המלחמה הכפילה הקרן־הקיימת את רכושה הקרקעי. דבר זה איפשר הקמתם של כ־50 ישובים חדשים בנגב ובאזורים שעד כה היו ריקים מהתיישבות יהודית. גם מבחינה פוליטית פנימית התחסן הישוב. לבד מקבוצות־שוליים "פורשות" קיבלו בדרך־כלל המפלגות הפוליטיות את מרותה של קואליציה המשולשת שבראש הנהלת הסוכנות, של מפא"י, הציונים־הכלליים ו"המזרחי", עם בן־גוריון בראשה. אחת העדויות לחוסנה של קואליציה זו היא העובדה שחילוקי־דיעות בענייני חוץ וביטחון בתוכה, לא נחלקו על־פי מפתח מפלגתי.

תחושת הכוח והאינרציה של התקוות המשיחיות מנעו נסיגה מיידית מתוכנית בילטמור אחרת המלחמה. תיאוריית "2-3 מיליוני הפליטים" ו"המדינה כאמצעי בלבד" שוב לא היו נימוקים נחוצים; המדינה היהודית היתה תקוותם ואמונתם האקסיומטית של מרבית הציונים. מאחר שבאירופה לא נותרו "מיליונים", החל בן־גוריון מדבר על עליית המונים של יהודי ארצות־האיסלם. אלה, בצירוף שארית הפליטה באירופה, עדיין יכולים להסתכם ב"מיליון".²⁰ מזור, אך לא בלתי טיפוסי הוא, שאף כי הטיל ספק בתכליתיות של דיפלומטיית־הסולן של וייצמן, נמנה אף בן־גוריון עם הנפעמים מן השמועה שעשתה לה כנפיים באוויר הציוני העמוס רחשים משיחיים, לפיה "בוועידת יאלטה צ'רצ'יל, רוזוולט וסטאלין [...] קיבלו בפרינציפ את תוכנית בילטמור".²¹ גם משנודע לו שלא היו דברים מעולם, כבש את זעמו, כדי לתת "הזדמנות" למפלגת הלייבור – שעלתה לשלטון בבריטניה באותו קייץ – "להפוך דקלרציות למדיניות". רק בסוף הקייץ ניווט את תנועתו לפסים "אקטיביסטיים". באוקטובר 1945 הוגברו פעולות המוסד לעליה ב', ולראשונה בתולדות המנדט הופנה נשקה של ההגנה כנגד הבריטים. אופי המחאה בפעולות אלו היה ברור: בן־גוריון קבע כי "אין להחשות יותר". אולם לא היה ברור כיצד תיסלול מחאה זו את הדרך למדינה היהודית המיוחלת.

20. הנהלת הסוכנות, 20.6.1944.

21. שם, 6.4.1945, וראה גם ג'וזף כהן לוויסגל, 10.3.1945, אצ"מ Z5/922.

ה

על ה"אקטיביזם" לא היתה לבן-גוריון זכות-יוצרים. הרעיון להפוך את המחאה נגד הספר הלבן למאבק אלים נגד הממשלה הבריטית נולד דווקא בקרב הזרם ה"פורש" מן הציונות, תלמידיו של זאב ז'בוטינסקי. בקרב "היישוב המאורגן" אומנם רתח הוויכוח בין חסידי "מאבק רצוף" ו"מאבק צמוד", ועצם קיומו הובא כהוכחה להבדל המהותי כביכול שבין מעשי ה"הגנה" למעשי ה"פורשים". אולם לעניין זה חשובה פחות תדמיתה של ה"הגנה" בעיני חבריה, מזו שבעיני הבריטים. בעיני האחרונים הפכה גם ה"הגנה", פשוט, לאירגון טרוריסטי.

בהדרגה התרחב ה"אקטיביזם" מן השוליים אל המרכז. ז'בוטינסקי, שמת בשלב מוקדם של המלחמה, נותר עד מותו נתון בדילמה. בריטניה היתה חייץ אחרון בין היטלר ליהודים; לכן נסכו דבריו האחרונים על "שביתת נשק" עמה, לתקופת המלחמה. אולם אחדים מתלמידיו חרגו מדילמה זו לאלתר. במארס 1940 יצא יאיר עם "עיקרי התחיה", ועם פרסומם בסתיו אותה שנה החל האירגון, שלימים כונה לח"י, ב"מלחמה עד חורמה [...] בשלטון הזר". מרבית חברי האצ"ל העדיפו להמתין, ואפילו לשרת בצבא הבריטי. האיום של כיבוש גרמני לא סר מארץ-ישראל אלא בסוף 1942, וגם סיסמתו של בן-גוריון, "מדינה יהודית לאלתר", כמו נלקחה מן השולחן-ערוך הז'בוטינסקאי של עשור קודם, ולא נראתה כמצריכה קריאת-תגר. רק בפברואר 1944 הוציא מנחם בגין – לשעבר "נציב בית"ר" בפולין, שעתה הותר לו לפשוט את מדי הצבא הפולני – את חברי האצ"ל מן המצב של ישיבה על סיכות. הוא קרא ל"מרד כללי" נגד בריטניה.

מרד כללי – כלומר, בעיצומה של המלחמה, ניתוק כל קשר כלכלי ומינהלי עם ממשלת המנדט; החלפת המוסדות הציוניים והישוביים הקיימים במועצות מחתריות, אשר במחווה אבירית הציע לבן-גוריון, אם יחפוץ, לעמוד בראשן. הימרה היתה גדולה בהרבה מהשפעתם הממשית של אנשי האצ"ל בקרב הישוב. מוסדות "היישוב המאורגן" ראו ב"פורשים" קבוצת-שוליים מטורפת וחסרת אחריות, ובסתיו 1944 החליטו לשתף פעולה עם השלטונות הבריטיים במעצרים. על יחס זה הגיב בגין ברטוריקה, לא בהתנגדות פעילה למעצרים. את המציאות בארץ תיאר עתה לפי מודל שואת יהודי אירופה. הבריטים היו נאצים. הספר הלבן – "הפיתרון הסופי"; מנהיגי הישוב – "גבאים" ו"קונקטוררים נצחיים", "יודנראטים" המשתפים פעולה עם אויבי העם היהודי. על ההאשמה כי מעשיו שלו הם בגדר טירוף המוליך לאסון, השיב כי דווקא "טירוף" זה הוא תכונת האמונה המובילה לגאולת-העם ואילו 'התבונה' של הגבאים זהו טירוף התבוסנות המוליך לחורבן העם.²²

גם בסתיו 1945 לא חדל בן-גוריון להוקיע את ה"פורשים" ואת מנהיגיהם.

אולם נדמה היה לו שאם יאסוף אותם אל חיק "תנועת מרי" שבסתר התייצב בראשה, לא זו בלבד שישלוט על מעשיהם, אלא גם יבנה מהלך אשר יציק עד בלי-נשוא לבריטים, ובו בזמן ישמור על מידה מוחלטת של תבונה וביקורת. בן-גוריון ידע היטב שבריטניה איננה גרמניה הנאצית, ובווין אינו היטלר. דווקא משום כך העז לעלות על הדרך ה"אקטיביסטית". הוא לא ביקש להביס את האימפריה הבריטית, אלא לעייף את מוסדות הדמוקרטיה הבריטיים, את דעת-הקהל, העיתונות והפרלמנט, ולהכריח אותם לנטוש את מדיניות הספר הלבן, אם לא מתוך תחושה שמדיניות זו היא עוול כלפי העם היהודי, כי אז לפחות כמחוות פיוס כלפי הציונות המשתוללת. הישוב, בגירסה זו, צריך היה לנהוג כילד נבון היודע שהוריו נוטים להיסטריה, ולכן, כדי להשיג את תאוות ליבו, הוא צורח ומאיים להכחיל עד-חנק.

אפילו כך, התברר שלא הכל נלקח בחשבון. מאורעות "השבת השחורה" של 29 ביוני העלו סכנה מבעיתה הרבה יותר ממעצם של מנהיגי הישוב ושל כמה אלפי צעירים, שאחר ככלות הכל לא הוגלו לסיביר, וניתן היה לסמוך על הבריטים שבקרוב ישחררו את מרביתם. הסכנה היתה שעשרת אלפי הרובים וכאלפיים כלי-נשק אחרים שה"הגנה" צברה בעמל נמלים והחביאה ב"סליקים" תמימים למדי ברחביהארץ, יוחרמו ויאבדו ללא תחליף. ידיעות על כוונות בריטיות לפרוק את ה"הגנה" מנשקה הסתננו בלי הרף אל מנהיגי הישוב,²³ והיה ברור להם כי בלי נשק זה לא תוכל הציונות לעמוד במיתן היותר מכריע המחכה לה – המאבק נגד הלאומיות הערבית. היה ברור גם כי בעניין זה אין לצפות ליחס סלחני מצד דעת-הקהל הבריטית. הטראומה שנוצרה עקב גילוי מחסן נשק של ה"הגנה" בקיבוץ יגור היתה מהממת יותר ממעצרי לטרון ורפיח. עוד חודשים רבים אחרי פירוק השותפות ב"תנועת המרי" המשיכו חברי הנהלת הסוכנות לחשוש כי הבריטים מתכוונים לנצל את פעולות ה"פורשים" כעילה

"לסיים את מה שהחלו ב-29 ביוני".²⁴

המימסד הציוני החליט אפוא לשוב לתדמית של "שפיות". בכינוס שרידי הנהלת הסוכנות שנערך בפאריס באוגוסט 1946 נשכח בן-גוריון וחבריו את לשונם והחליטו לוותר על כל פעולה אלימה נוספת נגד בריטניה. יתירה מזו – הם השלימו עם כך שתוכנית בילטמור תוחלף בפרוגרמה המוגבלת של "מדינה יהודית בת-קיום בחלק מארץ-ישראל". משום מה האמינו שהפעם בידם הצעה שהבריטים לא יוכלו לסרב לה. בדרך זו הושבה אל כנה חלוקת העבודה הבלתי-כתובה בין "הישוב המאורגן" ל"פורשים", שלא היתה מתכונת יעילה ממנה, כך התברר, לשחוק את עצבי הבריטים. ה"פורשים" המשיכו, משוחררים מפיקוחה של ה"הגנה", להרוג כאוות נפשם, ובתירוצים שונים, שוטרים וחיילים בריטים, להיאסר ומקץ זמן – גם לעלות לגרדום. "הישוב המאורגן" עסק בעליה

23. ספר תולדות ההגנה, חלק ג', עמ' 889-892, 1262, וכן WO216/176 ו-WO 32/10260.

24. הנהלת הסוכנות, 28 ינואר, 4, 6, 8, פברואר, 14 מרס 1947.

בלתי־גאלית ובהתיישבות. כך התקשו הבריטים יותר מאשר קודם למצוא עילה להחליש את הכוח הצבאי היהודי, או אף לעצור טרוריסטים, אשר מצאו מיסתור בחיק ציבור שנע בין איבה בלומה לאהדה כלפי ה"פורשים".

ואומנם, בריטניה "התעייפה" מן המנדט, או, הבה נדייק, מן התקווה לסיים אותו בכבוד. מזה שנים שבלונדון החלו מבינים שהמאזן בין תועלת ונזק מן המנדט נוטה לצד השלילה. הלורד קילרן עויין הציונות, שעשה שנים רבות כשגריר בריטניה במצרים, קבע בראשית 1945 כי המנדט "היה תמיד אבן־ריחיים על צווארנו", ואילו אוהד הציונות צ'רצ'יל קבע באביב 1945 כי "לא ניתן להצביע על היתרון הפועט ביותר אשר אי־פעם קם לבריטניה ממילוי תפקיד כפוי־טובה זה".²⁵ גם בוויין וחבריו, שראו חשיבות – הן אסטרטגית והן מדינית – בהמשך ההישארות בארץ־ישראל ובכפיית ה"אוטונומיה החבלית" כפתרון ארוך־טווח, גם בהם כירסמה בלי הרף השאלה האם המאמץ כדאי ובר־סיכוי. כשהטילו את הבעיה, מקץ שנתים של התפללויות, אל חיקו של האו"ם, לא היה להם עדיין מושג מה יקרה; אולם ברור היה להם כי אין הם רוצים לכפות בכוח שום פתרון. ארץ־ישראל נועדה להיות הטריטוריה הקולוניאלית היחידה אשר בתהליך הדה־קולוניזציה של האימפריה הבריטית לא נקבע בה יורש לריבונות המתפנה. התפתחות כזו לא עלתה על דעתם של המנהיגים הציונים, למרות שהבריטים הזהירו בלי הרף שכך יקרה. כל תסריט ציוני המשיך לכלול את ההנחה כי לפני צאתם של הבריטים יאלצו אלה, או ישכנעו, להקים בה מדינה יהודית. אפילו ב־13 בפברואר, לאחר כשלוש שיחות לונדון "האחרונות", התמצה חששם של המנהיגים הציונים (והם מצאו לכך "סימנים ברורים", בלונדון ובארץ־ישראל) בכך שהבריטים ינסו דווקא עתה לכפות את ה"אוטונומיה החבלית" בכוח. לצורך דחיית גזר־הדין היה בן־גוריון מוכן להציע להם פשרה מרחיקת־לכת מבחינתו: הציונים יוותרו על תביעתם למדינה יהודית, ובתמורה יחזרו הבריטים למדיניות ששררה לפני הספר הלבן. כשהתבקש על־ידי חבר הקבינט הבריטי לפרט את כוונותיו, אמר שיהיה מוכן להסתפק בעליית מאה אלף העקורים ובביטול חוק הקרקעות. הוא אף רמז כי יהיה מוכן לשוב ולהילחם באירגוני ה"פורשים", אך לא התחייב להפסיק את העליה הבלתי־גאלית. אולם ויתורים אלה לא דיברו עוד לליבם של בוויין ואטלי,²⁶ ובן־גוריון עצמו השתדל שהצעה זו לא תתפרסם.

25. רשימה ביומנו של קילרן (לפני כן – סר מילס למפסון) T. Evans, *The Killearn Diaries*, London 1973, pp. 48–49, 6.7.1945, FO 371/45378, E 9634.

26. הצעותיו של בן־גוריון הובאו לפני שר־המישפטים הבריטי, לורד ג'וינט, שהופגש עם המנהיג הציוני לאחר שבוויין ושר־המושבות קריין־ג'ונס סירבו כבר לראותו.

העברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם "ללא המלצות" מצד בריטניה, היתה עבור המנהיגים הציונים הפתעה וזעזוע לא קטנים יותר מ"בגידת" ראשי המעצמות בסוף המלחמה. לרבים ביניהם נדמה היה כי המצב חוזר לנקודת ההתחלה של המישחק, אך בתנאים קשים יותר. עד עתה היו לדיפלומטיה הציונית שלוש או ארבע זירות-פעולה מוכרות: עתה היה עליה לפזר את מאמציה על-פני למעלה מארבעים ערי-בירה, כמיספר המדינות החברות באו"ם, למעט מדינות ערב וכמה אחרות, שעה שאודות יותר ממחציתן כמעט לא היה ידוע לה דבר. "אסיה היא עבורנו חומה בלתי חדירה", קבע ראש המחלקה המדינית של הסוכנות בהרצאה: בהוסיפו כי "בין מדינות אמריקה הלטינית", שמבחינה מיספרית מנו למעלה משליש חברות העצרת הכללית, "ובין הערבים, יש קנזוניה על בסיס ירושלים". הציונים לא יכלו אפילו לשער באיזו מסגרת באו"ם יובא עתיד ארץ-ישראל להכרעה, והאם יינתן להם, שלא היו גוף ריבוני עצמאי, להביא את עניינם שם כהלכה. לירושלים הוזמן אפוא מומחה למישפט בינלאומי הד"ר רובינסון, כדי לשמש יועץ להיערכות המדינית החדשה, ויועץ זה פיזר עצות-אוראקול שרק הגבירו את החרדה. "בעצרת האו"ם, הסביר, "אני אפשר לדעת, בגלל ריבוי המשתתפים, איך לכוון את התוצאות. מביאים עניין בצורה אחת והוא יוצא בצורה אחרת [...] ההחלטה הסופית יכולה להיות לפעמים משהו שונה לגמרי מהצעת ההחלטה [...] היא יכולה להיות משהו שאיש מאתנו איננו יכול אפילו לחלום [...]".

בחוגי הד"ר סילבר בניו-יורק, משם דווח על מבוכה גדולה לא פחות, הועלתה ההצעה "לשכור עורך-דין לא-יהודי בעל-שם שישגולל את פרשנתו לפני האו"ם [...]".²⁷ כך יצאה הדיפלומטיה הציונית להסתערות מאולתרת, שנטלה חלק באחד המאבקים רבי התהפוכות והיותר בלתי צפויים בתולדותיה, שעל תוצאותיו תיו הסופיות רבץ ערפל מפברואר ועד סוף נובמבר 1947. שלושה ימים לפני שוועדת-החקירה של האו"ם קבעה מסקנות שהיטיבו עם הציונים יותר ממסקנות איוושהי ועדת-חקירה בעבר, כתב בן-גוריון לאשתו "לא לקוות הרבה" ממסד קנות אלה. אולם מקץ אותם חמישה ימים כתב לה כי זוהי "אתחלתא דגאולה

בפגישה זו תיווך המנהיג היהודי-בריטי סר סיימון מארקס. על כך, ראה CO 537/2333; FO 371/61900 וכן תרשומת בתיק 'Private and Informal Talks' בארכיון הציוני בניו-יורק. על הולדת הרעיון לתת לבריטים "ברירה" בין מדינה יהודית לבין "חזרה לתנאים ששררו לפני הספר הלבן", ראה בן-גוריון אל וייצמן 28.10.1947, ג'ו, וכן דבריו בכינוס מפ"א-איחוד עולמי בבאזל בדצמבר 1947, פרוטוקול, ארכיון מפלגת העבודה, בית ברל.

27. הנהלת הסוכנות, 14, 17, 18 מארס ו-20 אפריל 1947. סילבר אל ניומן 13.4.1947 מגרת הנהלת הסוכנות, ארכיון סילבר. כן ראה 'Analysis of Member States of UNO from the Point of View of Our Political Campaign' 25.2.1947 תזכיר של ולטר איתן לגולדמן, אצ"מ, S25/5371.

ויותר מאתחלתא'.²⁸ מן הסתם לא שיער כמה פעמים במהלך החודשים הבאים עוד תשתנה התמונה באו"ם, מ"גאולה" ל"שבר" וחוזר חלילה. טיפוסיים יותר למהלך הפרגמטי של מנהיג זה היו דבריו במרכז מפאי: "נדאג לצרכי הביטחון. זוהי כל התורה הציונית בתקופה זו."²⁹ ואומנם, במהלך 1947 כבר לא עסקו בן-גוריון וחבריו בנבואות ובתחזיות איך ומתי תקום המדינה היהודית. הם עסקו באילתורים קדחתניים לפגוש מאורעות שהיו צפויים למחרת היום, וגם כאן טעו לא פעם. יומנו של האיש שהתייצב עתה בעמדת הפיקוד המרכזית של התנועה לא כלל יותר "קווים" ותחזיות. דפיו, כך מתרשם הקורא מקץ שלושים שנה, הפכו לאינוונטורה מונוטונית של כלי-נשק, תקציבים ומינויים צבאיים.

כמעט אין צורך להזכיר שגם הניצחון הציוני הסנסציוני בעצרת האו"ם השניה, ב-29 בנובמבר, היה רק בקושי "אתחלתא דגאולה", ושעוד הרבה פעמים במהלך שנות 1948 נפלו הכרעות מדיניות וצבאיות על חוט השערה. מפקדי ה"הגנה", כבואם לתת חוות-דעת לפני מינהלת העם הזמנית ב-12 במאי 1948, בשאלה מה הם סיכויי המדינה היהודית, אם תוקם, להחזיק מעמד עד שיגיע הנשק הכבד שנרכש בחוץ-לארץ, קבעו כי סיכויים אלה הם "שקולים".³⁰ משמעות החלטתם של עשרת חברי הממשלה הזמנית של המדינה היהודית העתידה להכריז בכל-זאת על הקמת המדינה בתום המנדט, היתה איפוא בחזקת הימור: סיכוי שווה למימוש חלום של דורות והזדמנות שאולי לא תחזור – וסיכוי שווה, לחורבן גמור. וכי מי יכול היה לחזות אותה שעה כי דווקא האמברגו האנגלי-אמריקני, שהציונים באמריקה הקימו קול-זוועות נגדו, הוא שייבש את מקורות התחמושת והחלפים אצל צבאות ערב, בעת שזרם גובר והולך של נשק וציוד מן הגוש הסובייטי יאפשר ליהודים, בחסות הפוגות שהטיל האו"ם, לכנות יתרון צבאי מוחלט על כל צבאות ערב גם יחד, ולהביא יתרון זה לידי ביטוי משכנע בשטח, מבלי שהאו"ם יגרום להחזרת הגלגל אחורנית?

הרולטה של מישחק ההימורים שבו השתתפה הציונות באותן שנים נעצרה בנקודה בה סכום הזכיה הציוני הדהים את העולם; זכיה זו עשויה היתה להיות אף גדולה יותר, אילו החליטה ממשלת ישראל להמשיך ולהמר במיתקפה נגד הצבאות של עבר-הירדן ועיראק, לאחר שנשבר הצבא המצרי. אולם בהנהגת בן-גוריון נהגה ממשלה זו כמהמר שנעשה לפתע זהיר, והוא קם מן השולחן עם כספי הזכיה. די היה לה, ובדין, שמרבית שטחי ארץ-ישראל הבלתי-מיושבים (או

28. העתקי המיכתבים ביומן בן-גוריון 28 אוגוסט ו-2 ספטמבר 1947. כידוע פורסמו המלצות אונסקו'פ ב-1 בספטמבר.

29. ד. בן-גוריון, מדינת ישראל המחודשת, תל אביב 1969, כרך א' עמ' 75.

30. מנהלת העם, פרוטוקולים 18 אפריל – 13 מאי 1948, ירושלים 1978, ישיבת ה-12 במאי.

שהתפנו מתושביהם הערבים לרגל המלחמה) נפלו בשליטתה של המדינה היהודית. תוכנית בילטמור התגשמה מעל ומעבר למה שניתן היה להאמין שיקרה.

השאיפה למדינה יהודית, אשר בשנות מלחמת-העולם נראתה למנהיגים הציונים כעומדת להתממש "בהכרח", ואשר בשנתיים שלאחר המלחמה נראתה כמתרחקת למרחקים בלתי-נודעים או יורדת לטמיון, התממשה לפתע פתאום. נוקבת היא איפוא השאלה, כיצד בכליזאת ניבאו את הדבר; ואם כה היטיבו לנבא – מה היה התפקיד שעצם המאמץ הציוני שיחק בהגשמתו.

ח

בחפשונו אחר הסבר רציונאלי להתפתחות שעל-פני השטח נראית כנוגדת את השכל הישר, שומה עלינו קודם-כל לדחות הסברים שחוסר הרציונאליות שבהם ברור מראש. עלינו לוותר, למשל, על ההסבר כי בורא העולם, לאחר שייסר את עמו בשואה שנראתה חסרת-פשר ומשמעות, החליט לרמות לכמה מבחירי בניו שמשמעות האסון היא קירבתה של הגאולה; עלינו לדחות הסבר כאילו עם "הבוטח באלוהיו", או בוולגריזציה של הרצל, עם "הרוצה" – חוקי ההסתברות וסיכוני ההימורים פוסחים עליו. דומה כי לאחר אלימינציה כזו ניתן להסביר את עובדת התגשמות הנבואות הציוניות באחת משלוש הדרכים הבאות: היה כאן חיזוי מדעי, או היתה זו אינטואיציה גאונית, או היו כאן הרהורי-לב שהתגשמו בדרך מיקרה.

הבה נבחן שלוש אפשרויות אלו.

1. חיזוי מדעי

על-פי הסבר כזה, המנהיגים הציונים ניתחו נכון את מיכלול הגורמים המדיניים, החברתיים, האסטרטגיים וכו' בני-זמנם, ומן הניתוח יכולים היו לגזור בתבונתם את ההתפתחויות הצפויות זו מתוך זו עד למסקנה, שהיא התוצאה ההיסטורית שנחזתה. אולם דומה כי שום מדען מדינה או פילוסוף ביקורתי בימינו לא יקבל כי מאורע כה ספציפי ניתן לצפיה מטווח זמן כה גדול, בעיקר כשתחזית כזו נעשית בעיצומה של מלחמה עולמית. דומה כי מוסכם שאמצעי הניסוי והמדידה שבידי האדם אינם משוכללים דיים לחיזוי כזה, והדיעות חלוקות אם הדבר אפשרי בכלל מבחינה עקרונית.³¹ אחת הטענות המכריעות נגד אפשרות כזו היא

31. השווה: Hans J. Morgenthau, *Scientific Man and Power Politics*, London 1947 p. 122, & *idem*, *The Decline of Democratic Politics*, Chicago 1962, pp. 7–15 הפילוסוף קארל פופר חולק על מורגנטאו בהסבר התיאורטי-לוגי בדבר חוסר האפשרות לנבא מאורעות היסטוריים, אולם מסכים עמו על עצם קביעה זו. ראה למשל: Karl R. Popper, *The Open Society and its Enemies*, London 1967, pp. 260–261, 280

מה שקארל פופר מכנה "אפקט אדיפוס", דהיינו, כשנבואה אינה נשארת נייטראלית, אלא "מזמינה" מאמצים להפריך או לאמת אותה, אך גם כן וגם כך, והתוצאה היא מורכבת ושונה מן הנבואה, אלא אם כן בדרך מיקרה היא זהה או דומה לה.³²

ואומנם, הראינו כבר כי גם במיקרה הטוב "ידעו" המנהיגים הציוניים רק את "התוצאה הסופית", וטעו בעניין האופן שבו תושג. אילו היתה תחזיתם מדעית, היה עליהם לדעת לתאר מראש את השתלשלות המאורעות האמיתית, למשל, שתיאוריית "2-3 מיליוני הפליטים" תתבדה.

2. אינטואיציה גאונית

למרות התנגדותם של פילוסופים לאפשרות שנבואה חברתית מדויקת הינה אפשרית, יש מהם המכירים בסייג – במיקרה של אינטואיציה. מקובל שאחת הדרכים בה מתפתח ומתרחב הידע האנושי היא שמדענים והוגי-דיעות "זורקים" השערות, אשר בתחילה אין ביכולתם להוכיחן, אולם בעזרת אותן השערות נפתח תהליך של "אישוש" (או, לפי פופר, של ניסיון להפריך) ההשערה. קיימת הסכמה כמעט כללית כי היפותזות מקוריות כאלו, בכל תחומי היצירה, כולל המדעים הדוקטיביים, נוצרות על-פי כללים שטבעם נעלם מאתנו. פילוסוף והיסטוריון בן-זמננו סיכם את התופעה בדרך הבאה: "אין בנמצא לוגיקה עבור מחשבה יוצרת [...] היצירה המקורית קובעת את חוקי עצמה. הננו יודעים כשדבר כזה קורה אולם אין אנו יודעים כיצד ומדוע קרה [...]"³³

ניתן איפוא לעשות שימוש בקביעה זו בהקשר לתפיסתו ההיסטורית המפורסמת של היגל, שגרס כי לכל מהפיכה גדולה בחברה האנושית, גלויה או סמויה, קודמת תמיד מהפיכה ברוח התקופה (Zeitgeist). ואם אומנם מתחוללת מהפיכה כזו, מדוע שמישהו לא יחוש בה באינטואיציה גאונית? אומנם, היגל עצמו נזהר שלא לגזור מתורתו את האפשרות המפורשת של חיזוי העתיד, אולם כמה מתלמידיו – בהם מאבות הרעיון הציוני³⁴ ובהם גם קארל מארקס – אכן סברו כי חיזוי העתיד אפשרי. בדרך זו, קבעו תלמידים אלה של היגל, אפשר

במקום אחר מביא פופר הוכחה משכנעת: מהלך ההיסטוריה האנושית מושפע באורח מכריע, הוא קובע, מגידול הידע האנושי, ואין דרך לדעת "מה נדע בעתיד" (שהרי בדרך זאת היינו "יודעים הכל לאלתר"). Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism*, London 1972, pp. V- VII.

יקרה לאורך הדרך אל המאורע החזוי, גם הוא "ידיעה" השייכת למה שנדע בעתיד, וידיעה זו חסרה לנו כדי לדעת מה יקרה לאחר מכן, וכך. למשל, המנהיגים הציונים לא יכולים היו לדעת (מה שכל איש ידע בסתיו 1945) – כיצד תסתיים מלחמת-העולם השנייה.

32. Karl R. Popper, *Conjectures and Refutation*, London 1969, fn. p. 38 & p. 123.

33. David H. Fischer, *Historians Fallacies*, London 1970, p. XV.

34. ש. אבינרי, "גרץ והמהפיכה בתפיסת ההיסטוריה של עם ישראל", הרעיון הציוני לגונוי, תל-אביב 1980, עמ' 43.

ואפשר לסייע להתגשמותם של תהליכים "הכרחיים" בחזקת "זירונו חבלי הלידה". האם כזה היה אופיין של נבואות המדינה הציוניות? לצערנו, גם הסבר מושך-לב זה איננו רלוואנטי לענייננו. שהרי אותם מנהיגים לא התמידו בנבואותיהם, ובטחונם בשאלה איך ומתי תקום המדינה היהודית התערער בהמשך הדרך. כלום יתכן איפוא שאותם מנהיגים "ידעו" משהו "נכון" בשלב כלשהו, ולאחר מכן "שכחו" אותו?

3. הרהורי לב

נותר ההסבר השלישי, ודומה כי אחר ככלות הכל אין בו מן החידוש. תנועות לאומיות נוטות בדרך-כלל להרהר אך מעט בסכנות, ו"לדחוף קדימה" בכל מידת הכוח שהן מוצאות בתוכן. מאחר שהן פועלות בזירה בינלאומית שבה מצטלבים אינטרסים סותרים מגוונים, אין בהכרח יחס ישר בין מידת התבונה, הזהירות והליכוד שהן מגלות, למידת הצלחתן. ה"לחץ קדימה" הוא בעיקרו לחץ "ציוורי", המוליד, בהתאם לעוצמתו ולנסיבות הבינלאומיות הנקרות בדרכו, תגובות מורכבות המולידות מעין כיוון-התפתחות שקול, שהיכולת לשחזר אותו מראש היא מעבר לגבולות אנוש. מאחר שחלק מן ההכרעות גם נופלות על חוט השערה, ההצלחה או הכישלון נודעים רק בדיעבד.

מנהיגיהן של תנועות כאלו נוטים להתחזות כבני נביאים, וזאת בדין. קודם-כל, משום שאין דרך אחרת לגרום להמונים שייצאו למסע-צלב להגשמת מטרות אלה, ושנית – כדי לבנות דפוסים לפעולה מאורגנת כלשהי, אין זה הכרחי שהמנהיגים לא יאמינו בנבואות עצמם; אחרי הכל, התסריט שהם כותבים עשוי להתגשם, אם הנחותיהם בכל שלב יימצאו נכונות. ידוע מן הלוגיקה כי באמצעות שימוש נכון בכללי-היסק ניתן לגזור מסקנה נכונה מהנחות שקריות. אלא שבמיקרה שלנו אפילו ההנחות לא היו נכונות, ורק "כללי ההיסק" הם שהעניקו לנבואה כולה תדמית של תחזית נכונה. מה שקרה בפועל הוא שהמנהיגים הציונים הניחו את המבוקש, על-מנת שיוכלו לגזור מהנחותיהם מסקנה מבוקשת.

אם היה שמץ "גאונות", או הבה נאמר, "יכולת", בפעולת המנהיגים הציונים אשר סייעה להגשמת מישאלות ליבם, הדבר מצא את ביטויו בשני תחומים אחרים: דחיפה נחושת-החלטה של עניינם קדימה, במלוכד או במבוזר, וכשרונם לתקן בלי הרף את נבואותיהם, ולאחר את המעשה הציוני בהתאם לתיקונים אלה. הם לא היו איפוא "חזוי המדינה" היהודית, אלא המשתוקקים ומפלטי-דרכה בני-המזל.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

Furthermore, it highlights the need for regular audits and reviews to identify any discrepancies or areas for improvement. By implementing robust internal controls and monitoring systems, the organization can minimize the risk of errors and fraud, thereby safeguarding its assets and reputation.

Conclusion

In summary, the document outlines the key principles and practices that govern the organization's financial and operational management. It serves as a guide for all employees and stakeholders to ensure compliance with applicable laws and regulations.

The organization is committed to upholding the highest standards of integrity and ethical conduct. We encourage all members of the organization to adhere to these principles and contribute to the overall success and sustainability of the enterprise.

For more information or to report any concerns, please contact the Compliance Department at [contact information]. We are dedicated to providing a safe and fair environment for all our employees.

Thank you for your attention and cooperation. We look forward to continuing our journey towards excellence and growth.

Respectfully,
[Signature]

[Title]

[Address]

[City, State, ZIP]

[Phone Number]

[Email Address]

[Website URL]

[Social Media Links]

[Additional Information]

[Final Remarks]